

noordkust van Midden-Java de machines van talrijke rijstpellerijen door de Afvoer- en Vernielingskorpsen in strijd met de instructies van het gouvernement vernield. Het Japanse militaire bestuur wist, hier en daar met steun van Nederlandse ambtenaren, die tekorten vrij spoedig op te heffen, o.m. door grote voorraden rijst welke door het gouvernement waren opgeslagen, in de verkoop te brengen. De oogst was goed. Gemiddeld had deze in de jaren '37-'41 8,5 mln ton bedragen: ongepelde rijst, wel te verstaan (*padi*), hetgeen ruim 6 mln ton gepelde en geslepen rijst (*beras*) had opgeleverd¹ – per hoofd van de bevolking (maar daar waren veel jonge kinderen onder die minder rijst nodig hadden dan oudere kinderen en volwassenen) kwam dat er op neer dat per dag ca. 300 gram rijst beschikbaar was geweest. Rijst was het hoofdvoedsel, maar bepaald niet het enige: voor de inheemse bevolking waren vooral ook mais, knolgewassen als *cassave* en *bataten* (zoete aardappelen) en vruchten van belang – de mais-oogst was in de jaren '37-'41 gemiddeld 2,1 mln ton geweest, de *cassave*-oogst 8,2 mln, de *bataten*-oogst 1,3 mln. Tenslotte was van betekenis dat men de *cassave* en de *bataten*, die veel zetmeel bevatten, had kunnen aanvullen met vis die rijk is aan eiwitten.

Het Japanse militaire bestuur achtte de rijsttoogst te gering: voorzien werd dat een deel er van nodig was voor de voeding van de Japanse militairen in het gehele *Nanjo*-gebied, en gehoopt werd dat grote hoeveelheden rijst naar Japan konden worden geëxporteerd. Er werden dan ook plannen opgesteld om de rijsttoogst op Java binnen drie jaar te verdubbelen en daartoe werden deskundigen uit Japan aangetrokken. Die schreven voor dat de Japanse productiemethoden moesten worden ingevoerd: de bemesting van de *sawahs* moest worden gewijzigd en de zaailingen, de *bibit*, moesten op een andere wijze worden geplant. Die wijzigingen hadden in Japan de rijsttoogst doen stijgen, maar, aldus regent Gandasoabrata: '*the Japanese did not remember the difference of climate, soil condition and way of life of the people of Indonesia*'² – grote weerstand was er bij de inheemse landbouwers om wijzigingen aan te brengen in een eeuwenoude cultuur. Het Japanse experiment werd in veel opzichten een mislukking.

De jaren '42 en '43 gaven een lichte daling van de *padi*-oogst te zien: in '42 werd 8,3 mln ton, in '43 8,1 mln ton geoogst. Niet dat die oogst volledig ter beschikking kwam van Java's ingezetenen! Al in '42 werd

¹ Wordt die *beras* (rode rijst) geslepen, d.w.z. ontdaan van het zilvervlies, dan krijgt men witte rijst. ² Gandasoabrata: *Banjoemas*, p. 10.